

AZ AGRESSZIÓKIFEJEZÉS ÉS A MEGKÜZDÉSI STÍLUS VIZSGÁLATA SERDÜLŐKORÚAK KÖRÉBEN

CSIBI SÁNDOR^{1*} – CSIBI MONIKA² – GREZSA FERENC³

¹ Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Szociológia és Szociális Munka Kar,
Kolozsvár, Románia

² Marosvásárhelyi Református Kollégium, Marosvásárhely, Románia

³ Károli Gáspár Református Egyetem, Pszichológiai Intézet, Budapest

(Beérkezett: 2009. október 27.; elfogadva: 2010. április 28.)

A környezet és a saját énkép által támasztott egyre növekedő elvárások, a személyiségbeli és motivációs rendszer sajátosságai, valamint az előzetes tapasztalatok alapján rögzült válaszadási módok egyaránt befolyásolják az agresszív viselkedés sajátosságait és az alkalmazott megküzdési stílust a serdülők körében. Jelen tanulmányban célunk a serdülők agresszív megnyilvánulásainak jobb megértése, valamint a megküzdés sajátosságainak feltérképezése volt.

Vizsgálatunk az agresszió kifejezésének nemek és életkor szerinti különbözőségeit, valamint az agresszió és a megküzdés kapcsolatát elemzi. Eszközeink a magyarországi populációra adaptált Spielberg-féle Harag és Düh Kifejezési Mód Skála, valamint a megküzdési stílust vizsgáló Lazarus és Folkman-féle Konfliktusmegoldó Kérdőív, Rózsa és mtsai adaptációja után. A vizsgált minta 148 serdülőt tartalmaz a 9–12. évfolyamos korcsoportból, átlagéletkoruk 17 év volt. Eredményeink szerint a fiúk és a lányok agressziója hasonló mértékűnek bizonyult, ugyanakkor a két nem megküzdési stílusa különbözött. A lányok inkább alkalmaznak érzelmi megküzdést és a visszahúzódat, mint a fiúk. Ugyanakkor az általunk vizsgált mintában az érzelmi indíttatású cselekvések és a visszahúzódat következetes alkalmazása figyelhető meg a megküzdés folyamatában. Az agresszió mind a problémacentrikus, mind az érzelemcentrikus megküzdés formáiban jelen van, azonban az utóbbi esetén az agresszió kifejezési formáinak jelenléte nyilvánvalóbb.

Kulcsszavak: agressziókifejezés, kifeje/befeje irányuló agresszió, érzelem- és problémaközpontú megküzdés, serdülőkör

* Levelező szerző: Csibi Sándor, 1918. Dec. 1. sugárút 209. sz., 6. ap., 540530 Marosvásárhely, Románia. E-mail: csibi.sandor@yahoo.com

1. BEVEZETÉS

Ranschburg (1983) megfogalmazása szerint agressziónak nevezhetünk minden olyan szándékos cselekvést, amely nyílt vagy szimbolikus formában, szándékosan sérelmet vagy fájdalmat okoz valakinek. A harag, a düh az agresszió indulati megjelenése. A harag nem csupán a szorongás, hanem különféle lelki feszültségek nyomán is jelentkezhethet, mint például megoldatlan konfliktusok, irigység, ingerlékenység, félreértések, fenyegetőzések, stb. Az agresszió a mimikában (kipirult arc, összeszorult öklök), a fiziológiai működésekben (gyorsuló szívverés, gyomor-, béltünetek), a beszédben (nagyobb hangerő, sértő kifejezések, indulatos szavak) és a viselkedésben (verekedés, törés-zúzás) is megnyilvánulhat (Hárdi, 1992).

A személyiség fejlődése során jól megfigyelhetőek az agresszió változásai, így egész kis korban kevésbé beszélhetünk igazi agresszióról, azonban óvodáskorban már megjelenik a szándékosság jelensége az agresszív viselkedés során. Már kisgyermeknél is megfigyelhető a nemek közötti különbség, például a fiúk inkább verekszenek, a lányok pedig inkább csúfolódnak, verbális agressziót alkalmaznak. Serdülőkorra egyaránt csökkenhet vagy növekedhet az agresszió gyakorisága, annak függvényében, hogy a gyermek a családban, az iskolában elsajátít-e a fizikai erőszakot helyettesítő vagy azt elkerülő, számára jól alkalmazható reakciómódokat (M. Nádasi, 2006).

Az agresszió szociális tanuláselméleti megközelítése szerint számos viselkedési mintát úgy sajátítunk el, hogy mások viselkedését megfigyeljük és utánozzuk. Amikor a cél elérésének útjába akadályok kerülnek vagy stresszhelyzet alakul ki, az előzetesen megtanult válaszminták kerülnek alkalmazásra a megküzdés során (Bandura, 1973; Lansford és mtsai, 2006).

A gyermekkori agresszió gyakran stabil és előrejelző értékű a későbbi életszakaszok negatív pszichológiai jellemzőit illetően. Az agresszív megnyilvánulásokat jelentősen befolyásolják az előzetes tapasztalatok alapján kristályosodott, interiorizált működési modellek, amelyeket adott esetben ellenségesség, bizalmatlanság vagy csalódás jellemezhet (Lansford és mtsai, 2006). A frusztráló helyzetbe került serdülő ennek megfelelően segítséget kérhet másoktól, viselkedhet agresszíven, visszahúzódhat, nagyobb erőfeszítéssel próbálkozhat újra, de akár kábítószer vagy alkohol használatához is folyamodhat (vö. elkerülő magatartás; Langens és Mörth, 2003). A válaszadás módja annak a függvénye, hogy az adott magatartásminta a múltban milyen mértékben csökkentette sikeresen a frusztrációt.

Az agresszió internalizáló-externalizáló dimenziója a harag és a düh önmagunk vagy mások felé való irányultságára, kifejeződésére vonatkozik. A kifelé agresszív serdülők számára a provokatívnak megítélt ingerek

esetében a kognitív és érzelmi összetevők „újrakeretezése” lehet célszerű módszer, valamint a megfelelő proszociális és problémamegoldó kompetenciák elsajátítása az agresszív viselkedés helyettesítése érdekében. Az újrakeretezés („reframing”) lehetővé teszi, hogy az elmondás, újrafogalmazás során olyan új nézőpontok és megközelítések merülhessenek fel, amelyek fordulatszerű új rálátást, megértést tudnak generálni egy adott problémát illetően, így az újrakeretezés a befelé irányuló agresszióval is ugyanolyan hasznos lehet (Nagtegaal és mtsai, 2006). A befelé agresszív serdülők érzelmi feszültségének mérséklésében a haraggal, dühvel együtt járó szorongás és depresszió kezelése, az irracionális gondolatok újratárgyalása, valamint az asszertív viselkedés megtanulása lehet hatékony (Feindler, 1990). Az agresszív viselkedés kockázatát jelentősen növelik a haragos gondolatok, az elképzelt agresszív megnyilvánulások és ugyanakkor ezek elfojtása. Az agresszív gondolatok gátlása érdekében alkalmazott leggyakoribb stratégiák az elfojtás, az elterelés, valamint a kognitív ártértékelés (Moos, 1988).

A vonatkozó kutatások szerint (Hazebroek és mtsai, 2001) agresszív gyerekek attribúciós folyamatai jelentősen különböznek a nem agresszív gyerekekétől. Vizsgálataik során a kutatók beépített személyek segítségével félreérthető helyzetet hoztak létre. Ilyen helyzetben az agresszívebb gyerekek túlnyomóan provokatívnak, ellenséges szándékúnak ítélték meg a beépített személyek viselkedését. A szerzők szerint az eredmények lehetséges magyarázatát a maladaptív kognitív minták működése, valamint a megfelelő emocionális válaszadás elsajátításának sikertelensége képezi (Lansford és mtsai, 2006). Egy másik vizsgálatban az erősebb haraggal, dühvel jellemezhető serdülők erősebben vádolták az ellenszegülő szereplőt, és gyorsabban minősítettek valakit ellenszegülőként, mint a haragossággal kevésbé jellemezhető társaik. A helyzet kognitív értékelése torzított információkat szolgáltat a haragos serdülők esetében, és a kihívónak minősített helyzetekben megnehezíti számukra az adaptív viselkedést (Ooi és mtsai, 2006).

A serdülők interperszonális kapcsolataiban megfigyelhető agresszív viselkedés időben nagyfokú stabilitást mutat, folyamatosságát elsősorban a személyiség predispozíciói, valamint az egyén motivációs rendszere határozzák meg (Alsaker és Olweus, 1986). Ezek a személyiségváltozók kognitív komponenseket is tartalmaznak, amelyek magas fokú agresszivitással jellemezhető egyének esetében az adott események torzított észlelését eredményezik. Az ilyen személyek a mások reakcióit gyakran fenyegetőnek, támadónak vagy provokálónak ítélik. A téves információfeldolgozó mechanizmusok gyökerei a korai szocializációs feltételekből és tapasztalatokból erednek (Olweus, 1984).

A serdülőkorra jellemző változások és kihívások együttes fellépése hatékony coping stratégiák működését teszik szükségessé az alkalmazkodás sikerességéhez (Oláh, 1995). Pikó (1997) szerint a megküzdés olyan folyamat, amely során a személy kognitív és magatartási erőfeszítéseket tesz a stressz forrását jelentő konfliktus megoldására. A megküzdési képességek azt mutatják meg, hogyan tud a személy a nehéz, stresszkeltő élethelyzetekkel megbirkózni (Pikó, 1997). A hatékony megküzdő mechanizmusok célirányos viselkedést, valamint a környezetbeli követelményekhez rugalmasan igazodni képes kognitív mechanizmusok működését feltételezik (Spielberger, 2004).

Lazarus (1990) kétféle megküzdési formát különböztet meg. A problémaközpontú megküzdés során a személy az adott helyzetre, a problémára összpontosít, annak megváltoztatására, hogy a jövőben el tudja kerülni a hasonló helyzeteket. Az érzelempözpontú megküzdés során a személy azzal foglalkozik, hogy enyhítse a stresszhelyzet okozta érzelmi reakciókat, és így megakadályozza a negatív érzelmek elhatalmasodását. Akkor használja ezt a személy, ha úgy észleli, hogy a helyzetet nem tudja megváltoztatni; a saját megküzdőképesség percepciója tehát jelentősen befolyásolja a negatív emóciókat és magát a megküzdési módot is. A problémafókuszú megküzdés alkalmazása hozzásegítheti a személyt a pozitív érzések megtapasztalásához, valamint a szorongás szintjének csökkenéséhez (Litman, 2006). Az érzelempözpontú megküzdés során a negatív érzelmekkel többféle módon is megküzdhet a személy. Moos (1988) viselkedéses és kognitív stratégiákat különböztet meg. Felfogásában a viselkedéses stratégiák csoportjába tartozik a testmozgás mint problémaelterelés, a mértéktelen alkoholfogyasztás, a droghasználat, a dühkitörés és az érzelmi támasz keresése barátoknál. A kognitív stratégiák közé sorolja a probléma időleges elvetését, illetve a fenyegetettség csökkentését a helyzet jelentésének megváltoztatásával.

Serdülőknél az elfojtás túlnyomóan a passzív megküzdő stratégiák alkalmazásával mutat szoros összefüggést. Így, közepes vagy alacsony intenzitású fenyegető ingerek esetén a figyelem elterelése domináns. Azonban erősebben fenyegető helyzetben már olyan aktív megküzdési stílus alkalmazása figyelhető meg, mint például a pozitív gondolatok generálása (Langens és Mörth, 2003). A harag, a düh, az ellenségesség kifejezése szoros összefüggést mutat a társaktól érkező támogatás iránt tanúsított elkerüléssel. A megküzdési stratégiák szempontjából az agresszív személyek túlnyomóan elkerülő mechanizmusokat alkalmaznak, abból kiindulva, hogy általában senkiben sem lehet bízni (vö. Ogden, 2007). Az érzelemkifejezés képessége, gazdagsága pedig közvetett módon befolyásolja a társas viselkedést, a társakhoz való ragaszkodást. Az eredmények azt

sugallják, hogy a biztonságos kötődés elősegíti a megfelelő szociális viselkedést azáltal, hogy magas fokú érzelmi tudatosságot, empátiát, pozitív kifejezőkészséget, valamint a negatív kifejezések alacsony szintjét biztosítja (Lable, 2007).

A megküzdés során a másoktól való segítség kérése szorosan kapcsolódik a pozitív személyiségvonásokhoz, mint amilyen a kíváncsiság, de ugyanakkor a harag, a düh jelenlétével is összefüggést mutat. Ennek magyarázata az lehet, hogy a segítségkérés feltételezi a stresszes helyzettel kapcsolatos kellemetlen gondolatok és érzelmek újrabelevenítését. Az érzelmekre vonatkozó percepciók gazdagsága, valamint az érzelmek kifejezésének általános képessége tekintetben jelentősen jobb eredményt érnek el a serdülőkorú lányok, mint a fiúk (Luebbers és mtsai, 2007). A megküzdési mechanizmusok alkalmazásában, valamint a harag kifejezésében viszont nem találtak jelentős nemi különbségeket. Fiúknál ugyanakkor a harag kifejezése és a frusztrációt okozó tárgy elleni reakció közötti kapcsolat nyilvánvalóbb volt, míg lányok esetében az önmaguk ellen irányuló reakciók voltak jellemzőbbek (Zoccali és mtsai, 2007).

A személyiség kapcsolatban áll a megküzdési stílussal már serdülőkorban is: az extravertió például pozitív összefüggést mutat a probléma- és érzelemcentrikus megküzdéssel egyaránt, míg a neuroticizmus és pszichoticizmus az elkerülő megküzdési stílussal van szoros kapcsolatban (Kardum és Krapic, 2001). A barátságosság, a mások felé irányuló harag ellenőrzése és benntartása szorosan kapcsolódik a verbális agresszió gátlására való hajlammal, míg az ellenségesség esetében a verbális agresszió kontrollálásának hiányával találkozhatunk. A megküzdés során alkalmazott módszerek az életkor előrehaladtával, illetve a hasonló helyzetek tapasztalatainak halmozódásával változatosabbá válnak. A kutatások szerint a kevésbé kontrollálható helyzetekben a serdülők is inkább érzelemcentrikus megküzdést alkalmaznak (Smits és De Boeck, 2007).

A sikeres megküzdés képessége a pszichológiai egészség jele (Buda, 2004). A megküzdési nehézségek érzelmi distresszel, depresszióval, szorongással járhatnak együtt. A megküzdés és a pszichopatológiai tünetek közötti kapcsolat számos tényező komplex kölcsönhatása mentén jellemezhető. Így kiemelhetőek a megküzdési stratégiák helyzettől függő sajátosságai, rövid és hosszú távú következményei, a stresszorok kontrollálhatósági szintje stb. (Wrzesniewski és Chylinska, 2007). Az agresszió vizsgálatánál figyelembe kell vennünk annak a személyiség egészében betöltött szerepét is. A stresszesként vagy fenyegetőként észlelt helyzetekben az adott válaszreakciók, lehetséges megküzdési stílusok kiválasztása a személy adottságai, előzetes tapasztalatai és a nevelési hatások együttes eredményeként lépnek fel (Hárdi, 1992).

Jelen kutatás célja a serdülőkori agresszió megnyilvánulási formái és a megküzdési stratégiák közötti kapcsolatok vizsgálata, különös tekintettel a nemi és az életkori sajátosságokra. A serdülőkori agresszió és a megküzdési stílusok közötti kapcsolatok feltérképezése jobb megértést biztosít számunkra a serdülők alkalmazkodását befolyásoló tényezők tekintetében. Kutatásunk hipotézisei a következők voltak:

1. A megküzdési módok sajátosságai tekintetében nemi különbségek megjelenésére számítottunk; konkrétan azt feltételeztük, hogy a lányok csoportjára az érzelemcentrikus megküzdés jellemzőbb lesz, mint a fiúkéra, míg a fiúk a problémacentrikus megküzdési stílus tekintetében érnek majd el magasabb pontszámokat. Feltételeztük továbbá, hogy a négy évfolyam között nem találunk majd jelentős különbségeket a megküzdést illetően.
2. Azt feltételeztük ezen felül, hogy az agresszió kinyilvánításának gyakorisága – mind a befelé, mind pedig a kifelé megnyilvánuló agresszió – és az érzelemcentrikus megküzdés pozitív irányú összefüggést mutat majd.

2. MÓDSZER

2.1. Minta

Vizsgálatunkat 2008 novemberében végeztük, önkitöltős kérdőíves módszerrel, 148 erdélyi, 15–19 éves (átlag: 16,32 év; szórás: 1,19) középiskolás tanuló körében. A vizsgált populáció (61 fiú, 87 lány) Maros megyei elméleti líceumok IX–XII-es tanulóinak csoportja. A mintavétel rétegzett mintavételi eljárással történt, a mintavétel alapegységei az iskolai osztályok voltak.

2.2. Mérészközök

Harag és Düh Kifejezési Mód Skála (Anger Expression Scale): Spielberger és mtsai dolgozták ki 1985-ben (Spielberger és mtsai, 1985), Magyarországon Oláh Attila adaptálta (Perczel Forintos és mtsai, 2005). A harag és düh nyílt kifejezésére vagy elfojtására való hajlamnak mint tartós személyiségvonnásnak a mérésére szolgál, tehát a dühelfojtás és a dühkinyilvánítás dimenziókban hivatott a személyek elkülönítésére. A 20 tételből álló skála (4-fokú válasz lehetőséggel) három alskálából áll: a düh/harag kinyilvánításának gyakorisága (Anger Expression: A/EX), a düh/harag benntartása (Anger In: A/I) és a düh/harag kifele való levezetése (Anger Out: A/O). A düh és harag kifejezése (A/EX) összesített pontérték, amely a düh

és harag kinyilvánításának gyakoriságát jelzi (a maximális pontérték: 80, a minimum: 20), az A/I a düh benntartása és önmaga felé (max.: 32, min.: 20) és az A/O a düh kifele való (max.: 32, min.: 20) levezetését jelöli. Magyarországi vizsgálatokban a kérdőív pszichometriai mutatója jónak bizonyult (Cronbach-alfa 0,75). Saját vizsgálatunkban a kérdőív Cronbach-alfa mutatója 0,87 volt.

Konfliktusmegoldó Kérdőív (Ways of Coping): A kérdőív eredeti változatát Folkman és Lazarus dolgozták ki 1980-ban (Folkman és Lazarus, 1980). Az eredeti kérdőív 68 olyan állítást tartalmaz, melyek az emberek kognitív vagy viselkedéses stratégiáit írják le stresszhelyzetekkel való megküzdés során. Kopp és Skrabski (1995) kialakították a kérdőív rövidített, 22-tételes változatát úgy, hogy minden faktor a legjellemzőbb tételeivel szerepeljen a rövidített kérdőívben. A Folkman és Lazarus-féle kérdőívet magyar mintán Rózsa és mtsai adaptálták (Rózsa és mtsai, 2008). A hét konfliktusmegoldási faktor a következő: I. Problémafókuszú (problémaelemzés, céltudatos elemzés, alkalmazkodás); II. Emóciófókuszú (érzelmi indíttatású cselekvés, érzelmi egyensúly keresése, visszahúzódás), valamint a külön kategóriába sorolt segítségkérés (Kopp és Skrabski, 1995).¹ Elemzésünkben a problémacentrikus megküzdés Cronbach-alfa mutatója 0,83, az érzelemcentrikus megküzdésé 0,69 volt.

2.3. Statisztikai eljárások

Az adatok feldolgozását az SPSS 11 programcsomag segítségével végeztük el. A táblázatok tartalmazzák a leíró statisztika fontosabb elemeit, úgy mint az elemzett változók átlagait, a t-próba értékeit, ANOVA és Chi-próba alkalmazásainak eredményeit. A nemek közötti különbségek vizsgálatára független mintás t-próbát alkalmaztunk, mind a megküzdési formák, mind pedig az agresszió kifejezésének mentén. Az agresszió és a megküzdési stílus kapcsolatát korrelációs együtthatóval vizsgáltuk.

¹ Problémaelemzés: probléma elemzése más szempontból; céltudatosság: erőfeszítés a siker érdekében, különböző, kreativitást is igénylő megoldások; alkalmazkodás: egyezkedés, a jó meglátása a rosszabb kimenetelben is; érzelmi indíttatású cselekvés: gyógyszerrekhez, dohányzáshoz való folyamodás, kockázatvállalás, a feszültség másokon való levezetése; érzelmi egyensúly keresése: az érzelmek szabadjárja engedése, kilépés a helyzetből a problémától való megszabadulás érdekében; visszahúzódás: a probléma eltagadása mások előtt; segítségkérés: tanács kérése, mások együttérzésének elfogadása.

3. EREDMÉNYEK

Első hipotézisünk szerint a fiúk és lányok között különbségek mutatkoznak a megküzdési stílus alkalmazását illetően. Az 1. táblázat tartalmazza a fiúk és lányok esetében kapott értékek átlagait a megküzdési formák tekintetében. Az egyes megküzdési módok mentén csekély különbségek mutatkoznak a fiúk és lányok csoportjai között. Az eredmények szerint szignifikáns különbség a fiúk és lányok között egyedül a problémaelemző és a visszahúzó megküzdési mód esetében mutatkozik; mindkét esetben a lányok javára. Nemi különbség mutatkozott továbbá az egyik megküzdési stílus esetében is: a lányok szignifikánsan magasabb értéket értek el az érzelmentrikus megküzdési stílust mérő tételek összesített értéke tekintetében.

A 2. táblázat tartalmazza a megküzdési módok alakulását az évfolyamok függvényében. A résztvevők évfolyamonkénti besorolása szempontjából a csoportok között csupán két megküzdési mód mentén találtunk szignifikáns különbséget, a megküzdés általunk elemzett formáit illetően tehát a négy iskolai évfolyam nem mutat számottevő különbözőségeket. E két különbség az érzelmi indíttatású cselekvések és a visszahúzás esetében

1. táblázat. A megküzdési stílus és a nem kapcsolatvizsgálata

Megküzdési stílus	Megküzdési mód	Nem	N	Átlag	Szórás	T-érték	Szign.
Problémacentrikus megküzdés	Problémaelemzés	fiú	61	7,70	2,00	-2,96	0,004
		lány	80	8,65	1,77		
	Céltudatosság	fiú	61	10,08	2,31	0,72	0,47
		lány	80	9,81	2,12		
	Alkalmazkodás	fiú	61	9,00	2,20	-1,49	0,14
		lány	80	9,55	2,15		
Érzelmentrikus megküzdés	Érzelmi indíttatású cselekvések	fiú	61	7,51	2,58	-0,72	0,47
		lány	80	7,80	2,21		
	Érzelmi egyensúly keresése	fiú	61	5,23	1,42	0,55	0,58
		lány	80	5,10	1,34		
	Visszahúzás	fiú	61	7,80	1,81	-3,56	0,001
		lány	80	8,96	2,00		
	Segítségkérés	fiú	61	5,28	1,51	-0,96	0,34
		lány	80	5,51	1,39		
Problémacentrikus megküzdés		fiú	61	26,78	5,04	-1,43	0,15
		lány	80	27,93	4,47		
Érzelmentrikus megküzdés		fiú	61	20,54	3,51	-2,35	0,02
		lány	80	21,97	3,61		

2. táblázat. A megküzdési módok alakulása az évfolyamok függvényében

Megküzdési stílus	Megküzdési mód	Évfolyam	N	Átlag	Szórás	F-érték	Szign.
Problémaközpontú megküzdés	Problémaelemzés	9	50	7,70	2,02	2,5	0,06
		10	44	8,45	1,85		
		11	25	8,88	1,86		
		12	22	8,32	1,73		
	Céltudatosság	9	50	10,06	2,31	0,97	0,40
		10	44	9,48	2,03		
		11	25	10,32	2,36		
		12	22	10,09	2,11		
	Alkalmazkodás	9	50	8,92	2,29	1,06	0,36
		10	44	9,50	2,30		
		11	25	9,80	1,71		
		12	22	9,27	2,14		
Emóciófókuszú megküzdés	Érzelmi indítatású cselekvések	9	50	7,10	1,95	4,03	0,008
		10	44	7,32	2,35		
		11	25	8,64	2,51		
		12	22	8,59	2,65		
	Érzelmi egyensúly keresése	9	50	5,08	1,26	1,00	0,39
		10	44	5,23	1,48		
		11	25	5,48	1,23		
		12	22	4,82	1,53		
	Visszahúzódás	9	50	8,00	1,80	6,75	<0,001
		10	44	7,91	2,07		
		11	25	9,44	2,00		
		12	22	9,50	1,50		
	Segítségkérés	9	50	5,36	1,47	0,80	0,49
		10	44	5,61	1,45		
		11	25	5,48	1,36		
		12	22	5,05	1,46		
Problémacentrikus megküzdés	-	9	50	26,68	5,35	1,59	0,19
		10	44	27,20	4,48		
		11	25	29,16	4,43		
		12	22	27,68	3,84		
Érzelemcentrikus megküzdés	-	9	50	20,16	3,09	9,92	<0,001
		10	44	20,45	3,64		
		11	25	23,96	2,90		
		12	22	22,90	3,61		

3. táblázat. A megküzdés formái és az agresszivitás közti kapcsolat

Megküzdési mód	Pearson korr. együttth.	Agresszió össz-kifejezése	Befeledő forduló agresszió	Kifeledő forduló agresszió	Átlag	Szórás
	Szign.					
Probléma elemzése	Korr.	-0,09	0,01	-0,10	8,27	1,92
	Szign.	0,33	0,92	0,26		
Céltudatosság	Korr.	-0,14	-0,05	-0,13	9,90	2,16
	Szign.	0,11	0,61	0,15		
Alkalmazkodás	Korr.	-0,10	0,10	-0,07	9,33	2,20
	Szign.	0,26	0,27	0,44		
Érzelmi indíttatású cselekvések	Korr.	0,35	0,12	0,50	7,52	2,33
	Szign.	<0,001	0,20	<0,001		
Érzelmi egyensúly keresése	Korr.	0,16	0,01	0,18	5,18	1,36
	Szign.	0,07	0,87	0,04		
Visszahúzóadás	Korr.	-0,09	0,33	0,09	8,44	2,04
	Szign.	0,31	<0,001	0,29		
Segítségkérés	Korr.	0,14	-0,10	0,12	5,44	1,43
	Szign.	0,11	0,24	0,17		
Problémacentrikus megküzdés	Korr.	-0,15	0,03	-0,14	27,44	4,88
	Szign.	0,09	0,75	0,12		
Érzelemcentrikus megküzdés	Korr.	0,25	0,28	0,48	21,21	3,62
	Szign.	0,004	0,001	<0,001		

jelentkezett; mindkét esetben a felsőbb évfolyamon tanulók értek el magasabb pontszámot. A megküzdési *stílusok* esetében olyan – nem teljesen homogén – tendenciát találtunk, mely arra utal, hogy a magasabb évfolyamokon tanulók több érzelmentrikus megküzdést alkalmaznak az alacsonyabb évfolyamokon tanulóknál.

Második hipotézisünk azt vizsgálta, hogy az agresszió kifejezése összefüggést mutat-e a megküzdési stílussal, sajátosan az érzelmentrikus megküzdés formáival. A 3. táblázat tartalmazza a megküzdés és az agresszió formáinak korrelációit, valamint ezek szignifikanciáját a vizsgálatban részt vevők teljes csoportjára.

Az agresszió kifejezésének mindkét formája, valamint az agresszió kinyilvánításának gyakorisága szignifikáns korrelációt mutat az érzelmentrikus megküzdéssel. Így a visszahúzóadás és a befeledő forduló agresszió, az érzelmi egyensúly keresése és a kifeledő forduló agresszió, valamint az érzelmi indíttatású cselekvések és a kifeledő forduló agresszió, illetve az agresszió kinyilvánításának gyakorisága között találtunk szignifikáns kap-

4. táblázat. Az agresszió formái és a nem kapcsolata

Az agresszió formái	Nem	N	Átlag	Szórás	T-érték	Szign.
Kifele forduló agresszió	fiú	57	18,05	4,95	-1,47	0,14
	lány	76	19,28	4,62		
Befele forduló agresszió	fiú	57	17,04	4,00	-1,90	0,06
	lány	76	18,37	4,02		
Agresszió kinyilvánításának gyakorisága	fiú	57	50,46	7,71	-0,20	0,84
	lány	76	50,72	7,45		

csolatokat. Az agresszió formái és a problémacentrikus megküzdés formái között nem találtunk szignifikáns korrelációkat. Vizsgálatunkban a fiúk és lányok között nem találtunk szignifikáns különbségeket az agresszivitás kifejezési szintje szempontjából, noha a befele forduló agresszióval kapcsolatban tendencia mutatkozott arra, hogy a lányok magasabb értéket érjenek el (4. táblázat).

4. MEGBESZÉLÉS

Eredményeink szerint különbségek mutatkoztak a visszahúzóds mint megküzdési forma tekintetében a nemek között, így a lányok gyakrabban alkalmazták a visszahúzóds a fiúkhoz viszonyítva. Ennek lehetséges magyarázata a nevelési és kulturális hatásokban, a nemi szerepek szocializációjában lelhető fel. A szocializációs folyamat során elsajátított emocionális válaszadási módozatok lányoknál megerősíthetik a düh, harag, általában a negatív érzelmek elfojtását, így a visszahúzóds mértéke jelentős mértékben növekedhet.

A megküzdés során a mások iránti érzelmek kifejezésének, az érzelmi támasz keresésének igen fontos szerepe van az elakadások, problémák kezelésénél (Lable, 2007). Eredményeink szerint a problémaközpontú megküzdési stílus esetében a probléma elemzése gyakrabban alkalmazott a lányok csoportjánál. Arra gondolhatunk, hogy a lányokra inkább jellemző verbális, közlési készségek befolyásolják a megküzdés során alkalmazott elemző, a probléma megfogalmazását, lebontását, elemzését célzó viselkedést.

A megküzdés formáinak életkorok függvényében való változásai szempontjából eredményeink arra utalnak, hogy az érzelmi indíttatású cselekvések, valamint a visszahúzóds érzelemcentrikus megküzdési módja gyakoribbak a 11-12., mint 9-10. évfolyamok tanulóinál. Adataink szerint továbbá az agresszivitás kifejezési szintje, valamint irányultsága jelentősen kapcsolódik az érzelmi megküzdéshez és ennek formáihoz, mint amilyenek a visszahúzóds, az érzelmi indíttatású cselekvések, az érzelmi egyen-

súly keresése. Zoccali és mtsai (2007) nem találtak jelentős különbségeket a fiúk és lányok között a megküzdési stílus alkalmazását illetően, azonban fiúknál a harag kifejezése és az érzelemcentrikus megküzdés között erősebb összefüggéseket találtak.

Ogden (2007) szerint az agresszivitás együtt jár a társaktól való eltávolodással, a segítségkérés gátlásával, valamint a mások iránti bizalmatlanság dominanciájával. A szerző szerint a társas elszigetelődés hangsúlyozottabb érzelmi indíttatású cselekvések, visszahúzódó magatartásformák, valamint az érzelmi egyensúly keresésére irányuló megnyilvánulások jelenlétével járhat együtt. Ez magyarázatot szolgáltathat az érzelemcentrikus megküzdés és az agresszió kapcsolatára. A gyerekek szociális-kognitív fejlődése párhuzamosan halad a saját és mások érzelmeinek megértésével. Egy adott érzelem gyakori megtapasztalása – mint amilyen például a harag – sajátos kogníciók és viselkedéses válaszok szerveződését, valamint az ebből adódó érzelmi-megismerő cselekvések sorozatát eredményezi, kialakítva így egy sajátos válaszmódot (Ogden, 2007).

A vizsgálat erőssége, hogy az agresszió problémakörét nem szituációs tényezők szempontjából elemzi, hanem a serdülők pszichológiai működésének egyik legalapvetőbb eleme, a megküzdési stílus vizsgálatán keresztül. Vizsgálatunk ugyanakkor csupán kis elemszámú vizsgálati csoportra korlátozódik. A vizsgált változók többváltozós statisztikai elemzése is hasznos adatokat szolgáltatna további kutatásokhoz.

Elemzésünk gyakorlati haszna lehet, hogy a serdülőkori agressziót befolyásoló tényezők jobb feltérképezéséhez szükséges elméleti és empirikus megalapozottságú anyagot szolgáltat. Az agresszió problémakörét a serdülők pszichológiai működésének szempontjából próbáltuk feltárni, ami az agresszió megelőzését célzó tevékenységek megtervezésének segítő tényezője lehet. Vizsgálatunk hangsúlyozza az agresszív viselkedésminták megismerésének fontosságát, a serdülőkor jellegzetes feszültségeivel való megküzdés folyamatának tükrében.

IRODALOM

- Alsaker, F., Olweus, D. (1986): Assessment of global negative self-evaluations and perceived stability of self in Norwegian preadolescents and adolescents. *Journal of Early Adolescence*, 6: 269–278.
- Bandura, A. (1973): *Aggression: Social learning analysis*. Englewood Cliffs, Prentice-Hall, New Jersey
- Buda B. (2004): *A lélek közegészségtana*. Animula Kiadó, Budapest
- Feindler, E.L. (1990): Adolescent anger control: Review and critique. In: Hersen M., Eisler R., Miller P. (Eds). *Progress in behavior modification*. Sage, Newbury Park, Vol. 26, pp. 11–59.

- Folkman, S., Lazarus, R.S. (1980): An analysis of coping in a middle-aged community sample. *Journal of Health and Social Behavior*, 21: 219–239.
- Hárdi I. (1992): *A lélek egészségvédelme*. Springer Hungarica, Budapest
- Hazebroek, J.F., Howells, K., Day, A. (2001): Cognitive appraisals associated with high trait anger. *Personality and Individual Differences*, 30 (1): 31–45.
- Kardum, I., Krapic, N. (2001): Personality traits, stressful life events, and coping styles in early adolescence. *Personality and Individual Differences*, 30 (3): 503–515.
- Kopp M., Skrabski Á. (1995): *Alkalmazott magatartástudomány. A megbirkózás egyéni és társadalmi stratégiái*. Corvinus Kiadó, Budapest
- Lable, D. (2007): Attachment with parents and peers in late adolescence: Links with emotional competence and social behavior. *Personality and Individual Differences*, 43 (5): 1185–1197.
- Langens, T.A., Mörth, S. (2003): Repressive coping and the use of passive and active coping strategies. *Personality and Individual Differences*, 35 (2): 461–473.
- Lansford, J.E., Malone, P.S., Dodge, K.A., Crozier, J.C., Pettit, G.S., Bates, J.E. (2006): A 12-year prospective study of patterns of social information processing problems and externalizing behaviors. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 34: 715–724.
- Lazarus, R.S. (1990): Stress, coping and illness. In: Friedman, H.S. (Ed.). *Personality and disease*. John Wiley & Sons, Chichester, 97–120.
- Litman, J.A. (2006): The COPE inventory: Dimensionality and relationships with approach and avoidance-motives and positive and negative traits. *Personality and Individual Differences*, 40 (2): 273–284.
- Luebbers, S., Downey, L.A., Strongh, C. (2007): The development of an adolescent measure of EI. *Personality and Individual Differences*, 42 (6): 999–1009.
- M. Nádasi M. (2006): Agresszió az iskolában. In: Golnhofer, E. (szerk.). *Az iskolák belső világa*. ELTE PPK, Neveléstudományi Intézet, Budapest, 72–84.
- Moos, R.H. (1988): *Coping response inventory manual*. Stanford University Medical Center and Department of Veterans Affairs Medical Center, Palo Alto
- Nagtegaal, M.H., Rassin, E., Muris, P. (2006): Aggressive fantasies, thought control strategies, and their connection to aggressive behavior. *Personality and Individual Differences*, 41 (8): 1397–1407.
- Ogden, J. (2007): *Health Psychology*. Open University Press, Berkshire
- Oláh A. (1995): Coping strategies among adolescents: A cross-cultural study. *Journal of Adolescence*, 18 (4): 491–512.
- Olweus, D. (1984): Stability in aggressive and withdrawn, inhibited behavior patterns. In: Kaplan, R., Konecni V., Novaco, R. (Eds). *Aggression in children and youth*. Nijhoff, Hague, 104–137.
- Ooi, Y.P., Ang, P.R., Fung, D.S.S., Wong, G., Cai, Y. (2006): The impact of parent-child attachment on aggression, social stress and self-esteem. *School Psychology International*, 27 (5): 552–566.
- Perczel Forintos D., Kiss Zs., Ajtay Gy. (2005): *Kérdőívek, becslőkálák a klinikai pszichológiában*. Országos Pszichiátriai és Neurológiai Intézet, Budapest
- Pikó B. (1997): Egyenlőtlenségek és egészség: Hogyan befolyásolja a társadalmi-gazdasági helyzet a fiatalok egészségi állapotát? *Társadalomkutatás*, 15 (3–4): 219–233.
- Ranschburg J. (1983): *Félelem, harag, agresszió*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
- Rózsa S., Purebl Gy., Susánszky É., Kó N., Szádóczky E., Réthelyi J., Danis I., Skrabski Á., Kopp M. (2008): A megküzdés dimenziói: A Konfliktusmegoldó Kérdőív hazai adaptációja. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 9: 217–241.

- Smits, D.J.M., De Boeck, P. (2007): From anger to verbal aggression: Inhibition at different levels. *Personality and Individual Differences*, 43 (1): 47–57.
- Spielberger, C.D., Johnson, E.H., Russell, S.F., Crane, R.H., Worden, T.J. (1985): The experience and expression of anger: Construction and validation of an anger expression scale. In: Chesney, M.A., Rosenman, R.H., (Eds). *Anger and hostility in cardiovascular and behavioral disorders*. Hemisphere/McGraw Hill, New York
- Spielberger, C.D. (Ed., 2004): *Encyclopedia of applied psychology*, Elsevier Academic Press, Oxford
- Wrzesniewski, K., Chylinska, J. (2007): Assessment of coping styles and strategies with school-related stress. *School Psychology International*, 28: 179–194.
- Zoccali, R., Muscatello, M.R.A., Bruno, A., Cedro, C., Pandolfo, G., Meduri, M. (2007): The role of defense mechanism in the modulation of anger experience and expression: Gender differences and influence on self-reported measures. *Personality and Individual Differences*, 43 (6): 1426–1436.

CSIBI, SÁNDOR – CSIBI, MONIKA – GREZSA, FERENC

ANALYSING THE EXPRESSION OF AGGRESSION AND COPING STYLE IN ADOLESCENCE

The increased expectations from the environment and related to the personal formed self-image, the individual personality and motivational system, and the acquired behavioural response tendencies through previous experiences, strongly influence the specificity of aggression expression and adopted coping style. Our goal is to analyze teenagers' behaviour related to aggression and understanding the specificity of the adopted coping styles.

Our study emphasizes the differences of aggression concerning gender and age, and the related influences of aggression and coping style. In our research we used the Anger Expression Scale, by Spielberger and the Ways of Coping Scale, from Lazarus and Folkman. Both scales were adapted to the Hungarian population. The participants were 148 teenagers from 9–12 grades, with average age of 17. Our result points the similarities in presence of aggression among boys and girls, and the differences in adopted coping styles. The girls adopted predominantly the emotion-centred coping style and withdrawal. Also we could observe the emotional actions and withdrawals consequent implementation through grades among the participant teenagers. Aggression was present in both emotion and problem-centred coping styles, but the presence of anger expression forms were more emphasized in the case of emotion centred coping styles.

Keywords: expression of aggression, anger in, anger out, emotional and problem-centred coping style, adolescence